

१०
४(A-B)

Shabdabodh prakriya

अथ

mahimnastrotam

(A)

(B)

१०
८(A-B)

ग्रन्थनामः - "शाब्दबोधप्रक्रिया"

ग्रन्थनामः - "महिम्नस्तोत्रम्" (सटीकम्)

कर्तृनामः - कारकार्थसंग्रहः

कर्तृनामः - "पुष्पदन्तः"

विषयः - न्यायशास्त्रम्

विषयः - स्तोत्रम् ।

788

2095

अथशाब्दबोधप्रक्रिया देवतोयामंगच्छतीत्यत्रयापकर्तृकगणजनकवर्तमानकृतिमानुसृत्यन्वयबोधः द्वितीयायाः अर्थः कर्मत्वं धातोर्गम
 न जनकत्वसंसर्गमयोदयात्मन्ये लुटोवर्तमानत्वं आख्यातस्थकृतिः तत्संबन्धः संसर्गमयोदयात्मन्यः यत्रकर्तृरिक्तेर्बोधः तत्राख्यातस्थ
 व्यापारादौलक्षणा यथारथोगच्छतीत्यत्रगमनजनकवर्तमानव्यापारावान् इधियत्रयतीत्यादौद्वितीयालोपस्थलेदधिशब्दएवअर्जस्वार्थे ल
 क्षणयादधिकर्मत्वंचोपस्थापयति एकवचनाद्युपस्थितमेकत्वादिसर्वत्रप्रथमादिपदमुपस्थापयति देवदत्तेनगम्यतेग्रामइत्यस्यदेवदत्ते क
 तिजन्यगमनजन्यफलशालीत्यर्थः वृत्तिस्त्वसंसर्गबलत्वं तृतीयायाश्चकृतिः जन्यत्वंसंसर्गः गमनेधातोर्र्थः जन्यत्वंसंसर्गः फलेकर्म
 त्वेआत्मनेपदार्थः शालित्वंसंसर्गः भावप्रत्ययेतुदेवदत्तेनसुप्यतेइत्यस्यदेवदत्तवृत्तिकृतिजन्यस्वापदइत्यर्थः भावप्रत्ययेस्थलेफलाभावा
 दात्मनेपदार्थोनभासते भविष्यत्वंलुटोर्थः तच्चविद्यमानप्रागभावाप्रतियोग्युत्पत्तिकत्वं तेनआगमिष्यतीत्यत्रविद्यमानप्रागभावप्र
 तियोग्युत्पत्तिकागमनाकृतकृतित्वानित्यर्थः लुटोर्थः अनद्यतनत्वमपि लुटोर्थः उत्पत्तिर्भूतत्वं भूतत्वंअतीतत्वंतच्चउत्पत्ति
 यन्वेति तथाचविद्यमानध्वंसप्रतियोग्युत्पत्तिकत्वंलब्धं। लिटोपिपरोक्षत्वंमतीतत्वंचार्थः॥ तदन्वयः पूर्वोक्तो लिटोऽन्यत
 नत्वमतीतत्वंचार्थः विहितोर्थः कृतिसाध्यत्वेसतिबलवदनिष्टाजनकेष्टसाधनत्वं स्वर्गकामोयजेतेत्यादौकृतिसाध्यबलवदनिष्टा
 जनकेष्टसाधनयागकः स्वर्गकामइत्यर्थः आशर्तिलुटो लोटोर्थः वृत्तिष्ठाविषयत्वं तेनघटमानयेत्यत्रघटकर्मकमदिष्टाविषया
 नपनानुक्तकृतिसाधनमित्यर्थः व्याप्यक्रियया व्यापकक्रियायाआपादनंलुटोर्थः तात्पर्यवशात्कचिद्रूपत्वं कचिद्रूपविषय
 सुवर्षिष्वेदमिविषयनहासुषिष्वममविषयइत्यत्रसुवर्षिष्वननिष्ठापादकनानिरूपितापायताप्रयोत्पत्तिमत्सुषिष्वमित्यन्वयबोधः

रु
रति

वदुः

का० सं०

४

निकः रथोगच्छतीत्यादौ तु गमनाकूलव्यापाराश्रये लक्षकः विकरणप्रत्ययापदितत्वेनापि निर्वक्ति यं
 तन्मिन्नधात्वर्थवत्तथा यो नुभाव्यते ॥ लटास्वार्थः सधात्वर्थकर्तृत्वावाविगम्यते ११ देवदत्तेन गम्यते
 ग्रामइत्यादौ देवदत्तनिष्ठाकर्तृत्वावाविगम्यते १२ नञ्जन्येयद्वयमनेन नञ्जन्येयसंयोगादि स्तूप
 लनदान्नामः देवदत्तेन गम्यते इति भावप्रत्ययस्थले देवदत्तनिष्ठा कृतिजन्यगमनमित्यादिको बो
 धः चैत्रो ग्रामं गच्छतीत्यादौ तु आख्यातवाच्यकर्तृत्वरूपकृतेः प्रथमयानुपस्थितत्वात् न प्रथमा
 कर्तृत्वकारकविभक्तिः नापि कारकविभक्तिरपि न दुषस्थाप्यार्थस्य धात्वर्थप्रकारतया न वभा
 सनात् इति कारकसुपे निरूप्यतद्व्याख्यासुपे निर्वक्ति यत्सुपोयादौ प्रार्थो न प्रकारात्पूयमासते ॥
 धात्वर्थेनादृगर्थे साकारकान्यार्थसुपे निर्वक्ति १२ संबोधनप्रथमा केवलप्रथमा षष्ठीविभक्त
 यदुःप्रकारकसुपे विभक्तयः इत्यर्थः संबोधनं चैत्रो ग्रामं गच्छतीत्यादौ निष्ठावि
 लक्षणबोधविशेष्यत्वाविशेष्यत्वं तु विषयताविशेषः प्रकारतारव्यविषयताविशेष्यतारव्य
 २ द्वितीया ततोपादयोऽपि धात्वर्थानि १ बोध २ वैकुण्ठवर्हित नून्यबोधाश्रयत्वेनेच्छा ॥ तादृशकृत्याविषयतासंबंधेन प्रकृत्यर्थ
 ३ तत्कर्मव्यादि बोधकत्वेन कारकविभक्त
 ४ यः धात्वर्थान्तरिते कृतादिबोधकत्वेन रूपेण लकारकसुधि शब्दे भक्तय

धा

सर्गेण

२ द्वितीया ततोपादयोऽपि धात्वर्थानि
 ३ तत्कर्मव्यादि बोधकत्वेन कारकविभक्त
 ४ यः धात्वर्थान्तरिते कृतादिबोधकत्वेन रूपेण लकारकसुधि शब्दे भक्तय

४

७ अनुमतत्वेमाशी लोड्यः आशि ७

७ धात्वर्थेनादृगर्थे साकारकान्यार्थसुपे निर्वक्ति १२ संबोधनप्रथमा केवलप्रथमा षष्ठीविभक्त

१ निर्विकृतपक्षे ज्ञानविषयता नृपतात्रियधिविषयता विलक्षणा नुरीया ॥ प्रकारताऽप्येतया ज्ञानादिविषयता विशेष्यताऽधारतया

विषयतासांसर्गिकविषयताचेति विषयतात्रैविध्यात् विषयताचघटोत्तानविषयइत्यादि प्रतीतिसाक्षि
 को ज्ञानघटादिसंबन्धस्मः स्वरूपसंबन्धविशेषः पदार्थान्तरं वा अदृष्टास्तप्राकट्यापर
 नामाज्ञाततापदार्थवैविषयतेत्याहुः तदसत्त्विनष्टे घटे ज्ञानोद्योऽतिप्रतीत्यनुपपत्तेः तदानीं ज्ञात
 ताश्रयस्य घटस्यैव ज्ञानावात् स्वमतेन नृपस्वरूपसंबन्धविशेष एव प्रतीते विषयत्वेन काचिदनुपपत्तिः ति
 (उपनीतमानविषयइति निश्कर्षः) प्रकृतमनुसरामः देवदत्तः पञ्चतीत्यादौ पाकानुकूलकृतिमानेको दे
 वदत्तइत्यादिको बोधः चैत्रब्रजइत्यादौ तादृशसंबोध्यत्ववान्वेत्रोनुमतब्रजनानुकूलकृतिमानइत्या
 दिको बोधः संख्यातिरिक्तसुबर्थस्य प्रकृत्यर्थविशेष्यत्वानियमात्संबोधने विभक्त्यर्थस्य
 संबोध्यत्वस्य चैत्रे प्रकारतयापमानं सरासः पुरुषइत्यादौ षष्ठाः स्वस्वामिभावादिसंबन्धार्थ
 कत्वानुराजनिरूपितस्वस्वामिभावादिसंबन्धवान्पुरुषइत्यादिको बोधः एदिशानिध्यायकमते

प्रकृत्यर्थ
मि

२ संख्या रूपसुबर्थः प्रकृत्यर्थविशेषणमेति नियमः तदनुसुबर्थः क्वचित्प्रकृत्यर्थस्य विशेषणं विशेष्यं च भवतीत्यनन्यमः ॥ २
 २ प्रत्ययानां प्रकृत्यर्थान्वितस्यार्थविशेषकबोधजनकमिति युक्तिः ॥ ३ तादृशकृत्याविषयतासंबंधेन प्रकृत्यर्थ

६ अभेदान्वये विशेषणविशेष्यवाचकपदयोः स्वप्नानविभक्तिकर्त्तृप्रयोजनोद

कार० प्र० सर्वत्र प्रथमांतार्थविशेष्यकशाब्दबोधोवर्णनीयः अत्रिन्तुष्टौ ब्रजेत्यादौ तु एस्यापेक्षोपासनेन तु तु छत्रिण्येव
 ९ का चंद्रश्च मुखमिहाविवाहः सादृश्यं तत्र च भेदो धर्मश्चैव शब्देन प्रतिपाद्यते तत्र च द्वादेः प्रतियोगित्वेन भेदे धर्मेत्वापेक्षत्वे
 नान्वय इति चंद्रप्रतियोगिकभेदवत्त्वे सति चंद्रवृत्तिधर्मबन्धुमुखमित्यन्वयबोधः न हि न्वत्वे सति तद्वत्तत्त्वयो धर्मव
 त्वं सादृश्यपदार्थः अंजरीकारस्तु चंद्रश्च मुखमित्यादौ चंद्रपदं तत्पदशालक्षकं चंद्रपदं तात्पर्यग्राहकं अतएव चंद्रमिव
 मुखं पश्यामीत्यत्र द्वितीया न्यथा तदनुपपत्तेरित्याह किंच चंद्रश्च मुखं पश्यामीति प्रयोगवारणायापि चंद्रपदं तत्पदशालक्षकं
 मिति स्वीकार्यं परंतु वंशदिपदस्य सदृशार्थकत्वेन लक्षणे वदोषो तोनामार्थयोरभेदेनान्वयबोध इति व्युत्पत्तिनिपातः
 व्ययाविशेषयोः संक्रोया कांक्षावैचित्र्यादिव पदसमभिव्याहृतोपमानपदस्योपमेयपदसमानविभाजक
 तेन प्रयोगसाधुत्वास्वीकारेन किंचिद्वाधकमित्याहुः न घट इत्यादौ घटप्रतियोगिकोभाव इति बोधः न अर्थेऽभावे
 घटस्य प्रतियोगितयान्वयः घटपदस्य घटप्रतियोगिकेतुल्यलक्षणेत्यन्ये एवं घटः परो मेत्यादौ घटप्रतियोगिक
 न्योन्याभाववान् घट इति बोधः न कलं जं भक्षयेदित्यनेनोक्तवदनेन जननेन कलं जं भक्षयेदिति

९०
८(A)

९०
८(A)

इति

“शाब्दबोधप्रक्रिया”

९०
८(A)

तयं महिमानं श्रुतिराम्नायोपि अतद्वा वृत्त्या च कितं अभिधत्ते तन्न भवतीत्यतः अतदो व्यावृत्त्या च कितं स
र्वजनं तेनापि च कितं सप्रयं यथा भवति इति निर्दिश्याभिधत्ते सकस्य स्तोतव्यः केन स्तोतुं शक्यः कतिवि
धगुणाः कतिप्रकाराः गुणाः यस्यास्तौ तथा कियं तौ कगुणाः यस्येति ज्ञातुं न शक्यते कस्य विषयः गोचरः

अतीतः पंथानंतवचमहिमा वाङ्मनसयोरतद्वा वृत्त्या यंच कितमभिधत्ते श्रुतिरपि ॥ सकस्य

स्तोतव्यः कतिविधगुणः कस्य विषयः पदेत्वर्वाचीने पतति नमः कस्य नवचः ॥ २ ॥

अनेन ते परमार्थस्वरूपज्ञानं कस्यापि नास्तीत्यर्थः स्मृतिपुरोणोक्तं स्वरूपं सर्वोपि जानातीति वक्तुमाह ॥ पदेत्या
दिना अर्वाचीने प्रलयसृष्टिस्थितिमुख्यतया प्राण्यनुग्रहेकपदे स्थाने तु कस्य मनः चित्तं न पतति न प्रसरति
कस्य नवचः वचनं पतति अपितु ब्रह्मादीनां मपि इति वाक्यार्थः ॥ २ ॥ श्रीविजयादुर्गायै नमः ॥ श्रीराम

मधुस्फीतातेति इदं माहात्म्यं स्तोतुमशक्यत्वेन स्तुवतो यो दोषस्तं परिहरति हे ब्रह्म न तव सुरगुरो बृहस्पतिरपि
वाक्चाचः किं विस्मयपदं किं माश्चर्यं स्थानं भवति किं न भवतीत्यर्थः किं भूतस्य तव वचः शिरः निर्मितवतः रचय
किं भूता वाचः मधुस्फीताः मधुना मधुयेणुणेन स्फीताः पुनः किं भूताः परमममृतं उत्कृष्टं उत्कृष्टस्वरूपत्वात्

मधुस्फीता वाचः परमममृतं निर्मितवतस्तव ब्रह्म किं वा गपि सुरगुरोर्विस्मयपदं ॥ ममत्वे

तां वाणीं गुणकथनपुण्येन भवतः पुनामीत्यर्थे स्मिन् पुरमथ न बुद्धिर्व्यवसिता ॥ ३ ॥

अमृतमित्युपचारः अस्मदादेर्वाक् किं पुनर्यद्येवं स्तुतिः तिः किं मर्थमारभ्यत इत्याह मम बुद्धिस्तु एतां मदीयां वा
णीं तव गुणकवथनेन पुनामीत्यस्मिन्नर्थे व्यवसिता कृतोद्यमा ॥ ३ ॥

आमस्तुतेः सावकारात्प्रतिपद्यदानीयेमीमांसकाः इत्येवोनास्तीतिवदंतितं निराकर्तुमाह तवेति हेत्वरद अ
 भयद तवयदैश्वर्ये तज्जगदुदयरक्षा प्रलक्ष्मय कृत् जगतां लोकानां उदयः उत्पत्तिः सचरक्षा प्रतिपालनं प्र
 लयो विनाशश्चेतिद्वंद्वः तान्करोतीति तत्कृत् किंभूतं त्रयीवस्तु त्रय्येव वेदत्रयं वस्तु प्रतिपाद्यं तथा तिसृषु त
 त्वैश्वर्ये यत्तज्जगदुदयरक्षा प्रलक्ष्म कृत् त्रयीवस्तु व्यस्तं तिसृषु गुणभिन्ना सुतनुषु ॥ अभ
 व्यानामस्मिन्वरदरमणीयामरमणीं विहंतुं व्याक्रोशीं विदधत इहैके जडाधियः ॥ ४ ॥ श्री
 नुषुमूर्तिषु व्यस्तं विभज्य क्षिप्तं किंभूता सुतनुषु गुणभिन्ना सुगुणैः सत्वरजेस्तमोभिः भिन्ना सुपृथक्भूता
 सुब्रह्मविष्णुशिवात्मका सुहृदलोके ये केचिज्जडाधियः मंदबुद्धयः अस्मिन्नेश्वर्ये व्याक्रोशीं निदिं विध
 ते कुर्वन्ति विहंतुं विनाशयितुं किंभूतां व्याक्रोशीं अभ्यानां असतां असत्पुण्यभाजान् रमणीयां रम्यां पुनः किंभू

तां परमार्थतस्तु परमार्थं अभ्यासं ४

श्रीगणेशाय नमः ॥ हे हरत्रांभो ते माहिम्नः महत्त्वस्य परंपारं अत्यर्थं अवसानं अविदुषः अज्ञानतः पुरुषस्य
 स्तुतिः यद्यसदृशी अनुरूपान्तर्हि ब्रह्मादीनीमपि गिरो वाचः स्वयित्वद्विषये अवसन्नाः कुर्विताः अथ पक्षां
 तरेण सर्वः समस्तः पुरुषस्वमतिपरिणामावधियथा भवति तथा गृणन्स्तु वन् अवाच्यः अनिंद्य इति स्वस्य
 माहिम्नः पारंते परमविदुषो यद्यसदृशी स्तुति ब्रह्मादीनामपि तदवसन्नास्त्वयि गिरः ॥ अथावाच्यः
 सर्वः स्वमतिपरिणामावधिगृणन्ममाप्येषस्तोत्रे हरनिरपवादः परिकरः ॥ १ ॥
 मतिः बुद्धिः तस्याः परिक्रामः परिकरः अवधिः अवधिः सीमा यस्मिन्निति क्रियाविशेषणं एवं चेन्ममापिस्तो
 त्रेस्तुतोऽप्यः परिकरो यत्नः पनिरपवादः निदोष इति वाक्यार्थः ॥ १ ॥ अतीतिरिति हे देव ते माहिमा वाङ्मनसयोः
 पंथानं मार्गं अतीतः अतिक्रान्तः वाङ्मनश्च वाङ्मनसे चतुरोदिसूत्रेण समासांतो निपातः तयोः किंभू

इत्यर्थः त्रयिविषये तस्य अनवसर एव किं भुते त्रयि अतर्क्य अनर्हं चर्ययस्य तस्मिन् ॥५॥ अजन्मानेति ॥
 हे अमरवर श्रेष्ठ मूधराद्यवयवतन्तोपिलोकाः अजन्मानो न विद्यन्ते जन्म उद्भवो येषां ते तथा किं वाक्चर्यः आ
 क्षेपः यः अववानुसः अजन्मेति नोपपद्यते तथापि सावयवो धटु सति मानो वदत्येते भवतु सावयवः
 उत्पत्तिमानेतावता किं लभ्यतेत्याह जन्मवतां लोकानां भवविधिः उत्पत्तिविधिः अधिष्ठातारं उत्पादकं
 किं मीहः किं कायः सरवलु मुपायास्त्रिभुवनं किमाधारो धातास्तजति किमुपादान इति च ॥ अतर्क्यैश्वर्ये त्वय्येन
 वसरदुस्सोहताधियः कुत को यं काश्चिन्मुखरयति मोहाय जगतः ॥५॥ अजन्मानो लोकाः किमवयववन्तोपि जगताम
 धिष्ठातारं किं भवधिरनादृत्य भवति ॥ अनीशो वा कुर्याद्भुवनजनेकः परिकः सेयतो मंदास्त्वां प्रत्यमरवर संशोरत्त इमे ॥६॥
 अनाद्य अनाद्येभ्य भवति किं यतो यस्मात्कारणात् इमे मंदाः अल्मबुद्धयः मीमांसकादयः स्वां प्रतिसां मुद्रित्य संशोरत्त
 संशयं कुर्वन्ति अतः स्वां प्रसंदेहो न कर्तव्य इत्यभिप्रायः एतावत्युक्ते किं पुनः पृथक् पक्षे भवतु अधिष्ठाता एतावता कथं ईश्वर
 संधिरित्यभिप्रायेणाह अनीशो वा ईश्वरादन्योपि कुर्यादितदुच्यते भुवनजनेकः परिकरः लोकोत्पादनेकः समर्थः ईश्वरं विना

त्रयीति त्रयाणां वेदानां समाहारस्त्रयी अस्मावेको मार्गः तथा कापिलशास्त्रं पंचविंशति तत्त्वोपलक्षितं स एको मार्गः
 योगः योगशास्त्रं वासिष्ठादिस एको मार्गः पशुपतिमतं शिवा गमनेन सिद्धांताः शैवसिद्धांताः सोमसिद्धांताः पंचार्थ
 सिद्धांताः स एको मार्गः वैष्णवं वैष्णवमार्गः स एको मार्ग इत्यनेक प्रकारेण प्रस्थाने मार्गे प्रभिन्नेनामात्वं गते सति प्रस्था
 यते गम्यते अनेनेति प्रस्थानमार्गः तस्मिन् प्रभिन्ने सति इदं प्रस्थानं परमं उत्तमं नास्मात्परमस्तीति अदपथ्यं इवा अ
 महोक्षः स्वद्वोगं परशुरजिनं भस्म फणिनः कपालं चेतीयत्त ववरदत्तत्रोपकरणं ॥ सुरास्त्रांतामृद्धिं दधति तु भवद्भूषणहि
 तां न हि स्वात्मारामं विषयमृगं नृणां भ्रमयति ॥६॥ त्रयीसारस्य योगः पशुपतिमतं वैष्णवमिति प्रभिन्ने प्रस्थाने परमि
 दमदः पथ्यमिति च ॥ रुचीनां वैचित्र्यादनुकुटिलनानापथ्यजुषां नृणां मेको गम्यस्त्वमसि पयसामर्णव इव ॥७॥
 स्माकं हिताचहं नापरमिति प्रकारेण रुचीनां वैचित्र्यादिष्ठानां भिन्नत्वाद् अनुकुटिलनानापथ्यजुषां नृणां केचिन्मार्गाः ॥
 जवः प्रांजलयः केचिन्मार्गाः कुटिलाः वक्रा इति नानापथ्यजुषां अनेकमार्गसेवितानां नृणां मनुष्याणां त्वमको गम्यः

सटीक

४

प्राप्तोसियेनकेनवामार्गेणगम्यतात्वमेवप्राप्यइत्यर्थः पयसामर्णवइवतथाऋकुटिलमार्गेणगच्छतांजलानांसमुद्रं
वप्राप्यः तथात्वमित्यर्थः ॥७॥ महोक्षइति महोश्वासोउक्षाश्चमहोक्षाः महाबलीवर्दः महोक्षइत्यचतुरादिसूत्रेणमहोक्षः
पशून्गोश्चाइत्यकारांतोनिपातः खट्वांगः प्रसिद्धं परशुः कुशारः अजिनंचर्मभस्मभसितं फणिनः सार्पाः कपालाशि
रोस्त्रिकरोटीचकारः समुच्चयेइति त्राब्देवधारणे इत्यं एतावदेवदेवेरदभयदतवतंत्रोपकरणं उपक्रियते अनेनेत्यु
पकरणं उपकरणं उपकारइत्यर्थः ॥ तंत्ररूपेण प्रपंचरूपेण स्थित उपकरणं एतावदेवसुरास्तुइडादयः पुनस्तात्तामृधिसं
पदं दधति धायंति किं भूतां भवद्गुणहितां भवतः तवभूक्षेपमात्रेणोपनीतांदतामित्यर्थः यद्येवं एतावतीशक्तिरस्ति
तर्हि भगवान् स्वयं करमान्नोपभुक्तेइत्याह । नहिातिस्वामिनिस्वकीये आत्मनि आरमते कीडयति स्वात्मारामं तं प्र
गवंतं विषयमृगतृणानभ्रयति न चालयति इंद्रे । सगोप्यइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ॥ श्रीराम जयराम ॥ ७५

महिम्न

४

एतामेवव्याक्रोशांप्रकटयन्नाह किमीतीति सृष्टुगुणभिन्नासुतनुषुतवैश्वर्यव्यस्तमिति अनेनधातुरूपेण
सृजसिविष्णुरूपेणपालयसिरुद्ररूपेणहरतीत्युक्तं तद्वचयन्नाह ईश्वरोधाताभूत्वाब्रह्मरूपेणत्रिभुवनंसृ
जत् किमीहसृजतिकाइहचेष्टाव्यापारोयस्यसतथोक्तः त्रिभुवनंस्वर्गमृत्युपातालं किं कार्यं सृजतिकः का
योशरीरंयस्यसतथोक्तः तथाकिमुपायः सकलमुपायः सामग्रीयस्यसतथोक्तः किमाधारः सृजतिकआ
धारः अधिकरणंयस्यसः कुत्रास्ति त्वास्तृजतीत्यर्थः किमुपादानंकारणंयथाघटस्यमृत्तिंडः उपादानकारणंयथा
घटस्यतंतवः तद्वल्लोकनिर्माणेधातुरुपादानकारणंविनाकार्यंनसिध्यतीतिभावः इत्यनेनप्रकारेणअयं
कुतर्कः जगतः जनस्यमोहायमोहमुत्पादयितुंकाश्चित्सुरुधान्मुखरयतिवाचालयतिकुतर्कोडुरुहः
किंभूतान्हतधियः दुर्बुधान् किंभूतः कुतर्कः लघ्वनवरदुस्तुः अवसरः अवकाशातेनदुस्तुः दुर्बलः तुच्छ

इदानीं पुराणप्रसिद्धब्रह्मविष्णुपरलिंगोद्भवंस्तुवन्नाह तैवैश्वर्यमिति गिरिश्रांकरतैवैश्वर्यमाहात्म्यं यत्
महाताप्रयत्नेन परिच्छेत्तुं एतावदिति निश्चेत्तुं उपरि ऊर्ध्वं विरिंचिः ब्रह्मायातः अधः पातालं प्रति हरियातः इ
ति द्वावपियातौ अनलां परिच्छेत्तुं अत्राक्तौ जातौ किंभूतस्य तव अनलस्कंधवपुः अमलस्कंधवपुः प्रसिद्धसमूहः ५

तैवैश्वर्यं यत्नाद्यदुपरिविरिंचो हरिरधः परिच्छेत्तुं यातावनलमनिलस्कंधवपुषः ॥ त

तो भक्तिश्चाभरगुरुगुणभ्यां गिरिश्रायः स्वयंतस्ते ताभ्यां तव किं मनुवृत्तिर्न फलति १०

वपुः शरीरं क्वचिदनिलस्कंधवपुष इति पावः तत्र वायुशरीरस्य ततः पश्चाद्भक्तिश्चाभरगुरुगुणभ्यां ताभ्यां ब्रह्म
विष्णुभ्यां तैवैश्वर्यं स्वयमेव तस्ते स्वेनैव प्रकाशितमित्यर्थः प्रकाशानस्तु यास्य योश्चेति तिष्ठते आत्मने परं यथा छा
त्रायतिष्ठकन्यमिति तादर्थ्यं चतुर्थी हि देवने अनुवृत्तिः सेवा किं न फलति किं न प्रयच्छति सर्वमपि फलतीत्यर्थः ॥ १० ॥

इदानीं दृष्टान्तेनाह अयत्नेनेति हे त्रिपुरहरदशास्योरावणः अयत्नादनायासेन त्रिभुवनं त्रैलोक्यं अवैरिव्य
तिकरं शत्रुसंपर्करहितं आपाद्य संपाद्य कृत्वा रणकंडुपरवरवशान् नृगेया कंडुरवर्जितया परवशान् तदधीना च
युधेलं पटानित्यर्थः बाहू नूयदभृत अवर्धते इति यत् तदिदं स्तिराया अचलोयाः भक्तेः विस्फूर्जितं विजृम्भणं

॥ अयात्नादापाद्य त्रिभुवनमवैरिव्यतिकरं दशास्यो यद्बाहू नभृतरणकंडुपरवशान् ॥

॥ शिरः पद्मश्रेणीसंवितचरणां भोरुहबलेः स्तिरायास्त्वद्वक्तेस्त्रिपुरहरविस्फूर्जितमिदं ॥ ११ ॥

किंभूतोयाः भक्तेः शिरः पद्मश्रेणीरचिताचरणां भोरुहयोः पादपद्मयोः बलिपूजायास्यासातथोक्ता तस्यास्त्व
यिभक्तेः कलं निरूपितं ॥ ११ ॥ श्रीविजयाङ्गुर्गीये नमः ॥ श्री ॥ सावार्पणमस्तु ॥ ७

इदानीं विधितिरस्कारफलनिस्तपयितुमाह ॥ अमुष्येति अमुष्यरावणस्य पाताले रसातले विप्रतिष्ठास्थितिः अलभ्या
दुर्लभा आसीत् किं भूतस्य भुजवनं बाहू समूहं बलात् राक्षसात्त्वदधिवसतौ नवनिवासस्थाने कैलासे विविक्रमयतः प
राक्रमयतः किं भूतं भुजवनं त्वत्सेवासमाधिगतसारं त्वत्सेवया भवदाराधनेन समाधिगतः प्रप्तः सासेवलं येन तथोक्तं ॥

अमुष्यत्वं सेवासमाधिगतसारं भुजवनं बलं कैलासे पितृदधिवसतौ विक्रमयतः ॥ अलभ्या

पाताले पलसंचलितां गुष्ठशिरसि प्रतिष्ठात्वासीध्रुवमुपचितो मुह्यति खलः ॥ १२ ॥

कस्मिन्स्तित्वयि अलसंचलितां गुष्ठशिरसि अलसेन अनायासेन प्रयत्नेन चलितं अधः कृतः अंगुष्ठशिरो येन
तथा तस्मिन् सति अत्रेति ध्रुवं निश्चितं उपचितः संपन्नः समृद्धः खलो मुह्यति ताम्प्राति ॥ १२ ॥ रामभराम्

ध्रुवमिति पुरमथ न त्रिपुरदाहकश्चित् भाट्टमतदर्शनानुयायी सर्वमिदं जगत् ध्रुवं नित्यमिति गदति न कदाचिदनीदृ
शजगदिदं मिति ब्रवीति अपरः अन्यः क्षणिकस्तु अध्रुवं अनित्यं अन्यस्तार्किको वीतरागी माध्यमः आवलंब्यमानः
एतस्मिन् समस्ते जगति ध्रौवा ध्रौव्ये नित्या नित्ये व्यस्तविषये वदन्ति आकाशादि नित्यं घटपटादिकामनित्यं ब्रूत इत्यर्थः

ध्रुवं कश्चि सर्वकलमस्त्वध्रुवमिदं परो ध्रौव्या ध्रौव्ये जगति गदति व्यस्तविषये ॥ समस्ते

प्येतस्मिन् पुरमथ न तैर्विस्मिन् इव स्तुवं जिह्ने मित्वां न खलु ननु धृष्टा मुखरता ॥ १३ ॥

एवं नाना प्रकारेण वदद्भिः तैर्विस्मितो हसितो व्याकुलित इवाहं स्तुवं जिह्ने मिलज्जेतर्हि स्तुतौ कथं प्रवर्तसे तत्राह ॥
मुखरतावाचालताननु प्रमो न धृष्टारवलुनलवती न प्रगल्भानत्राभते इत्यर्थः ॥ १३ ॥ श्रीशिवार्पणमस्तु ॥ ३०

सांप्रतंकालकूटविषोपहणप्रतिपादनद्वारेणः भगवंतंस्तुवन्नाह अकांडेति हेत्रिनयनविषंसंहतवतः गिलितः तव
 कंठे गलेयः कल्माषः कालिमासीत् संजातः श्रियंशोभांकुरुतइतिनअपितुकुरुतएव अहोआश्चर्यं अकांडेअस
 मयेब्रह्मांडस्यक्षयः विनाशः तेनचकिताः जीताः येदेवासुराः तेषुरूपपादयातस्याः विधेयस्यवशास्यननुग्रहास्पदि
 अकांडब्रह्मांडक्षयचकितदेवासुररूपाविधेयस्यासीद्यस्त्रिनयनविषंसंहतवतः ॥ सक
 ल्माषः कंठे तव नुकुरुते न श्रियमहो विकारोपि श्लाघ्यो भुवनभयभंगव्यसनिनः ॥ ३४
 कसंकाशस्य नीलसलक्षणे विकारः शोभांकुरुतइत्याह विकारोपीत्यादि भुवनभयभंगव्यसनिनः पुरुषस्य विकारो
 रोपि श्लाघ्यः एव शोभाकरः भुवनानां लोकानां भयंतस्य भंगो विनाशो व्यसनिनः अवस्थातः परोपकारप्रवृत्तस्य भ
 वतः प्रकारंतरप्राप्तिरपि श्लाघ्यतइत्यर्थः ॥ ३४ ॥ महिम्नः चतुर्दशालोकाः समाप्ताः ॥ श्रीविजयादुर्गापणं अक

इदानीं कामनियहपरांस्तुतिमाह असिस्थार्थेति यस्य स्मरस्य कामस्य विशिखाः बाणाः जगतिलोके कचिदपिकदा
 चिदपि असिस्थार्थाः अकृतकृतकार्याननिवर्तते किंतु नित्यं सर्वथा कृतप्रयोजना भवन्ति इत्यर्थः ॥ किंभूतस्य जयिनः जि
 तवतः किंभूते जगति देवाश्च असुराश्च देवासुराः नै सह वर्तन्त इति स देवासुरनरं तस्मिन् स्वर्गमृत्युपातालैपीत्यर्थः सांबदे
 ॥ असिस्थार्थानैव कचिदपि स देवासुरनरे निवर्तन्ते नित्यं जगति जयिनो यस्य विशिखाः ॥
 ॥ स पश्यंती शला मितरसुरसाधारणमभूत् स्मरः स्मर्तव्यात्मानहिवशिषुपथ्यः परिभवः ॥ ३५
 ईशः स्मरः त्वं इतरस्मरसाधारणं अन्यदेवतातुल्यं पश्यन्नव गच्छन् स्मर्तव्यात्मा स्मरणीयो भूत् नष्टशरीरो भवति
 इत्यर्थः अत्रोक्तेः वशिषु आत्मेश्वरेषु परिभवः अवज्ञानपथ्यः न हितस्मरवकरी न भवतीत्यर्थः ॥ ३५ ॥ विजयादुर्गायै
 नमः ॥ शिवो महेश्वरः शंभो विनायकः शिशोरवरः ॥ वामदेवो विरूपाक्षः त्रिलोकी ॥ श्रीगंम्

म. टी.
८

अतिबलवान्कश्चिद्राक्षसः संध्यासमये इदं जगत्क्षपयितुमुद्यतः तन्निवारणार्थं तस्मिन्काले भगवान्तांडवं करोति
तत्तांडवसंबंधस्तुतिकर्तुमाह महीपादेति हे देवजगदक्षायै लोकत्राणाय त्वं नटसिनृत्यसितोऽवंकरोषि ननु भोत
वविभुतामहित्वं वामेव विपरीतमेव कथमित्याह महीपृथ्वीपादाघातात्पादताडनान्नसहस्रांश्वसंपदं व्रजति अस्तिः

महीपादाघाताद्भुजतिसहस्रांश्वयपदं पदं विष्णोर्भ्राम्यद्भुजपरिधिरुग्णग्रहगणं ॥ मुकु
द्यौर्दोस्थं याल्यनिभृतजटाताडिततटाजगदक्षायै त्वं नटसिननुवामेव विभुता ॥ ३६ ॥

अस्तिनास्तिइतिसंदेहं संशयं गच्छतीत्यर्थः तथा विष्णोः पदं आकाशं भ्राम्यत भुजपरिधिरुग्णग्रहगणं अभूत्भ्रा
म्यते इतस्ततः चलतश्च ते भुजाश्च ते एव परिधाः अर्गलाः शृङ्खलाः तैरुग्णाः भग्नाः ग्रहाणां गणाः यस्मिन्तथोक्तं अ
न्यच्चैव परीत्यद्योः स्वर्गः दोरुत्तुंदुरितं याति गच्छति सा किं विद्या अनिभृताभिः अनिश्वलाभिः जटाभिः ताडितं पदं यस्याः

सा तथोक्ता ॥ ३६ ॥

इदानीं वाणासुरानुग्रहिणं भगवंतं स्तुवन्नाह यदृक्षिमिति वाणोऽसुरः वाणासुरः सुत्राम्णो वासवस्य ऋक्षिंसं
पदं यदधश्चक्रेति रश्चकार किं भूतां ऋक्षिं परमोच्चैः सतामपि परमोन्नतमित्यर्थः किं भूतो वाणः परिजनविधेयः
त्रिभुवनः परिजनस्य सेवकजनस्येव वरयं विधेयं त्रिभुवनं यस्य स तथोक्तः तस्मिन्वाणेन तच्चित्रं आश्चर्येण भवति
यदृक्षिं सुत्राम्णो वरदपरमोच्चैरपि सती मधश्चक्रे वाणः परिजनविधेयस्त्रिभुवनः ॥ न
तच्चित्रं तस्मिन् वरिवसते रित्त्वचरणयोर्न कस्याप्युनत्ये भवति शिरसस्त्वय्यवनतिः ॥ ३७ ॥

किं भूते त्वच्चरणयोः वरिवसतरि पादभुशूषके कथमित्याह त्वयिशिरसः मूर्धः अवनतिः प्रणामः कस्य मूर्ध
येन भवति सर्वोन्नत्ये भवतीत्यर्थः ॥ ३७ ॥

णीपृथ्वीसारथिः यन्ताश्रयतधृतिः ब्रह्मानगेन्द्रोहिमवान्धनुः चापं अथो अनंतरं रथांगे चक्रे चद्रोर्कोसोमसूर्यो ।
रथचरणपाणिः चक्रपाणिः विष्णुः शरः बाणः इति शब्दः प्रकारवचने अवायुक्तमेवैतत् ॥ प्रभुधियः स्वामिबुधयः

वियद्वापीतारागणगुणितफेनोद्गमरुचिः प्रवाहो वारां यः पृषतलघुदृष्टः शिरसि ते ॥ जगद्दीपाकारं जलधिवलयं तेन
कृतमित्यनेनैवोन्नयं धृतमहिमदिव्यं तव वपुः ॥ ३७ ॥ रथः क्षोणीयन्ताश्रयतधृतिरगेन्द्रो धनुरयोरथांगे चंद्रोर्को रथचरण
पाणिः शर इति ॥ दिधक्षोस्तेकोयं त्रिपुररुणमाडंबरविधिर्विधेयैः क्रीडंत्योनखलु परतंत्राः प्रभुधियः ॥ ३८ ॥

फलतंत्राः नखलु फलप्रधानानभवं यावत् फलं सिध्यति तावदेव न संपादयतीत्यर्थः किंविधाः प्रभुधियः विधेभृत्यजनेः क्रीडं
त्यः विनोदयंदयंत्यः ॥ ३८ ॥

इदानीं चक्रलाभाय ईश्वरपादयोः कमलसहस्रपूजाकृतवान् इत्येवं स्तुतिमाह ॥ हरितिहे त्रिपुरहर हरिः नारायणः ते तव
पादयोः सहस्रसंख्योपेतं कमलबलिं पद्मपूजां आधाय निक्षिप्य तस्मिन् काले एकोने एकेन कमले नकुने हीने सति

हरिस्ते साहस्रं कमलबलिमाधाय पदयोर्यदेकोने तस्मिन् निजमुदहरं नेत्रकमलं ॥
गतौ भक्त्युदेकः परिणतिमसौ चक्रवपुषा त्रयाणां रक्षायै त्रिपुरहरजागर्तिजगतां ३९

निजं आत्मीयं नेत्रकमलं उदहरत् उद्धृतवान् असौ भक्त्युदेकः भक्त्यतिशयः चक्रवपुषा चक्ररूपेण परिणतिं परि
णामंगतः प्राप्तः सन् त्रयाणां लोकानां स्वर्गमृत्युपातालानां रक्षायै जागर्ति प्रबुध्यति अप्रमत्तस्तिष्ठतीत्यर्थः ॥ ३९ ॥

इदानींमीसांमदोयवेदस्यनित्यतांमन्यमानः न कदाचिदनीदृशंजगदिप्रतिपाद्यभगवतः जगतः कर्तृत्वेनप्रतिपाद्य
तेतन्मतनिराकरणेनदेवंस्तुवंन्नाह क्रतोयागस्यक्रियात्मकत्वेनोपपत्तिप्रध्वस्तमित्यात् नष्टत्वंचास्ति क्रतोस
तोविनष्टेति क्रतुमत्तांयज्वनां फलयोगेस्वर्गादिफलदानसंबंधेत्वंजाग्रसिफलदातुंसावधानोसिकथमेवेत्या
॥ क्रतोसुप्तेजाग्रतमसिफलयोगेक्रतुमतांक्वकर्मप्रध्वस्तंफलतिपुरुषाराधनमृते ॥

॥ अतस्त्वांसंयेक्ष्ये क्रतुषुफलदानप्रतिभुवंश्रुतौश्रद्धां बधाकृतपरिकरः कर्मस्रजनः ॥२०॥

ह प्रध्वस्तंविनष्टं कर्मक्रियापुरुषाराधनमृतेईश्वराराधनंविनाक्वफलतीत्यर्थः ॥ अतः कारणात्जनो लोकः क्र
तुषुफलदानप्रतिभुवंफलदातारंत्वांसंयेक्ष्यविचार्यश्रुतौवेदवाक्येश्रद्धां बधाविश्वासंकृत्वाकर्मस्रयोगेषुकृत

परिकरः कृतप्रयत्नः २०

४

पूर्वअगस्त्यमुनिनाहस्तपात्रीकृतजलधिः तेनपुनः परमेश्वरेणदेवाभ्यर्थितेनभगवतागगाजलेः पूरितइत्येतत्प्रबद्धां
स्तुतिमाह वियद्धापीति हेदेववारांपयसांप्रवाहोओधः वियद्धापीसंप्रवाहः तवशीरसिजटामुकुटेपृषतवत्तल
धुसूक्ष्मंयथातथादृष्टः वियदाकाशं व्याप्तुंशीलंयस्यसः तथोक्तः सः किंविधः ताराणांनक्षत्राणांगणाः समूहाः
तेर्गुणिताताः उद्गृथिताः केनोद्गमस्यडिंडिरोद्गमोप्तेतेः रुचिःशोभायस्यसतथोक्तः तेनप्रवाहेणजगद्दीपाका
रंकृतंजलधिमध्यस्थितोदीपः भूखंडः तद्रूपमकारिजलधिवलयंजलधिः समुद्रः वलयंयस्यसः तथोक्तं
अनेनैवहेतुनातत्रदिव्यंसदानंदात्मकंवपुःशरीरंत्युन्नेयंउद्गर्णनीयंधृतः महिमासर्वज्ञत्वंसर्वकर्तृत्वंचयेने
वपुषान्वतथोक्तं ॥३७॥ इदानींत्रिपुरदहनाडंबरंस्तुतिमाह ॥ रथःक्षोणीति हेदेवत्रिपुरदहनादिधक्षोः दग्धु
मिच्छोः तेतवकोप्याडंबरविधिः कोयसंज्ञमाह किमर्थमिति यावत् तमेवाडंबरविधिंदर्शयन्नाह रथसो

लविधानं व्यसनिनो ध्रुवं कर्तुः श्रद्धाविधुरमभिचाराय हि मरवाः ॥ २१ ॥ संप्रति ह्येनः इति त्राभिलाषकस्य विग्रहसामर्थ्यं
 स्तुवन्नाह हे नाथ स्वामिन् धनुष्पाणेस्तव मृगव्याधरभसः मृगयुवेगः अमुं प्रजानाथं ब्रह्माणं अद्यापि न त्यति किं
 भूतं प्रजानाथं प्रसभं अत्यर्थं अतिकामुकं अतएव स्वांडुहितरं स्वसुतां क्रक्षस्य वपुषामृगशरीरेण शिरमयिषुं रंतु
 मिधुं तं किं भूतां इति दूतां रोहिदूतां मृगी जातामित्यर्थः पुनः किं भूतां प्रजानाथं त्रसंतं प्रीतं अतएव दिवमाकाशं
 यातं पुनः किं विधं सपत्राकृतं बाणैर्न सिद्धं बाणाभिधातितमित्यर्थः ब्रह्मा अतिकामुकत्वेन मृगीभूतां स्वसुतां मृ
 गरूपेण रंतुं गतः अर्माणं एनं शरीरेण हेतुं ईश्वरो मृगयू भूत्वा अद्यापि अनुयातीत्यर्थः इदमपि गगने दृश्यते सांप्रतं ॥
 २२ ॥ इदानीं गौरीरूपाभिः मदनपुरः संरभगवतः परमयोगित्वं स्तुवन्नाह स्वलावण्येति हे पुरमथन अन्हा
 यशीघ्रं तृणमिव पुष्टं दग्धं धृतधनुषं गृहीतपुष्पायुधं मदनं पुरोऽग्रः दृष्ट्वापि देवी गौरी देहार्धघट

रा नात् शरीर्धं योजनत्वात् यदि स्त्रीणं देस्त्री परतं त्रं अवेति स्त्रीवशां ज्ञानातिचेत् अनिस्थानिश्चितं तव अहो युवत

प्रजानाथं नाथ प्रसभमस्मि कं स्वांडुहितरं गतं रोहिदूतां शिरमयिषु मृक्षस्य वपुषा ॥ धनुष्पाणे र्यातिं
 दिवमपि सपत्राकृतममुं त्रसंतं तेषां पितृजतिनमृगव्याधरभसः ॥ २२ ॥ स्वलावण्यां साधृत
 धनुषमद्गायतृणवत्सुरः पुष्टं दृष्ट्वा पुरमथनपुष्पायुधमपि ॥ यदि स्त्रीणं देवीयमनिरतदेहार्धघटनाद
 देवेति तस्मा मथावतवरदमुग्धायुवतयः ॥ २३ ॥

यः स्त्रियः मुग्धा किं भूता गौरी स्वलावण्यां सास्वं आत्मीयं सौंदर्यं कीर्तयंती यमेषु नियमेषु निरतरः अत्यंतरतः रागवावृत

स्य संवोधनं देयमनिरत ॥ २३ ॥

इदानीं छावर्तिनः पुरः प्रकारः पुरः संरंस्तुं माह स्मत्राने इति हेवरद स्मरहर स्मत्रानेषु आक्रीडनं किहरणं तव पि
शाचावेतालाः सहचराः सहवासिनः तथा आलेपा अनुलेपनं चित्ताभस्म मृतशरीरदहनार्थोपचितः काष्ठासंच

स्मत्रानेषु आक्रीडास्मरहरपिशचाः सहचराश्चित्ताभस्मालेपः स्त्रगपितृकरोपरिकरः ॥

अमंगल्यं त्रीलं तव भवतु नामैव मखिलं तथा स्मृत्तृणां वरद परमं मंगलमसि ॥ २४ ॥

यः चित्तं तन्मयं भस्ममसितं तव स्त्रगपितृकरोटीपरिकरः नरकपालं शिरोस्थि फलकेतसमूहः एवं अनेन प्रकारेण
तवाखिलं स्वभावं अमंगल्यां आभं भवतु नाम तथा पिस्मृत्तृणां चिंतकानां नृणां परमं मंगलमसि स्ममंगल

प्रदइत्यर्थः ॥ २२

१२

इदानीं पूर्वश्लोकसंबंधमेवार्थदक्षयागभंशदृष्टान्तेन दृष्टी कुर्वन्नाह ॥ क्रियादक्ष इति हे शरणद क्रियादक्षः क्रियोगेषु दक्षः
कुशलः दक्षः दक्षप्रजापतिः यजमानः किंभूतः तदनुभृतां शरीरिणां अधिपतिर्दशः प्रजापतिवत् क्रुषीणां आ
र्त्विज्यं क्रुषयो वसिष्ठाद्याः एवं विधा क्रुत्विज इत्यर्थः स्मरणः इदं दक्षवसदस्याः सदसि स्थिताः एवं विधा सामुग्री
कस्यापि दक्षस्य ततो भवतः सकाशादेव क्रतुभंशः यागभंशो भूतः किं विधात्स्वतः क्रतोः फलस्य विधाने संपा
दने व्यसनिन उत्सुकात् एतदुक्तं भवति त्वयि भक्तिहीनत्वात् दक्षस्य इक्षितफलप्राप्तिर्न जाता युक्तमेतत् भुवं नि
श्चितं श्रद्धाविधुरं विश्वासरहितं यथा तथा कर्तुः कुर्वन्तः पुरुषाश्च मरुत्स्यागाः अभिचारा यहि भवन्ति २१
क्रियादक्षो दक्षः क्रतुपुरि रधीशस्तनुभृतां मृषीणामा र्विज्यं शरणद सदस्याः स्मरणः ॥ क्रतुभंशस्वतः क्रतुफ

इदानीं अष्टमूर्तिद्वारेण भगवंतं स्तुवं नमः त्वमिति हे देवमर्कः सूर्यो सितं सोमश्चंद्रो सितं पवनः वायुरसितं कुतवहो ग्निरसि
त्वं आपः उदकमसि व्यम आकाशो मसितं धरणी रसि भूमि रूपो सि आत्मा परमात्मा सितं एवमनेन प्रकारेण परिच्छिन्ना ई

त्वमर्कस्त्वंसोमस्त्वमसि पवनरत्नं कुतवहस्त्वमापस्त्वम्योमस्त्वमुधरणि सत्मात्ममिति च ॥ ५
रिच्छिन्नो मेवं त्वयि परिपणता विभ्रतु गिरं न विद्मस्तत्वं ते वयमिह तु यत्वं न भवसि ॥ २६ ॥

यतया अवाशिष्टां वाणीं त्वयि परिणताः त्वत्स्वरूपविदः विभ्रतु दधतु वयं तु इह लोके यत्तत्वं न भवसि तत्तत्वं तदस्तु न विद्मः

मजानीमः २६

इदानीं प्रणतिप्रतिपाद्यत्वेन भगवंतं स्तुवन्नाह त्रयीति हे शरणद ॐ इति पदं प्रणवः समस्तं समस्त रूपेण स्वरूपेण अक्षर
विभागरूपेण त्वां गृणाति स्तोति । किं विधः आकारोद्ये स्त्रिभिर्वर्णैः अकार उकार मकारैः एता नि धेदेत कानि त्रयी क्रु ग्यजुः
सामानिति स्तो वृत्तीः त्रीन्स्वरान् उदात्तानुदात्तस्वरितान् त्रिभुवनं त्रैलोक्यं अथो अनंतरं त्रीन्सुरान् ब्रह्म विष्णु रुद्रा

त्रयीति स्तो वृत्ती स्त्रिभुवनमथो त्रीन्विस्वरान्कारोद्येर्वर्णैः स्त्रिभिरभिदधतीर्णविकृति ॥

सुरीयं ते धाम धनिभिर्वरुंधानमणुभिः समस्तव्यस्तं त्वां शरणद गृणा यो मिति पदं ॥ २७ ॥

न अकारेणोदात्तस्वर्गब्रह्मणः अभिधीयते तथा उकारेण यजु अनुदात्तं मर्त्ये विष्णु रभिधीयते तथा मकारेण साम
स्वरितपाताले रुद्रा अभिधीयते । किं विध ॐ कारं ते तव तुरीयं धाम चतुर्थस्थानं ते जोवा अणुभिरिति सूक्ष्मेः ध्व
निभिः अवरुंधानं व्याप्नुवंतं । किं भूतं धाम तीर्णविकृतितीर्णविकृतिर्विकारो येन तत्तथा विकारहितमित्यर्थः ॥ २७ ॥

इदानीं नामाष्टकमिति पादनद्वारेण स्तुतिमाह भवेति हे देवयदेतद्वाद्यभिधानाष्टकं त्रिंशु भिन्नामाष्टकेऽनुतिः
 चेदः प्रत्येकं एमेकं मेकं प्रति प्रविचरति वर्तते इति हेतोः प्रियाय अस्मै धाम्ने पूर्वश्लोके प्रतिपादिता यत्तपोरूपाय भव
 तितुभ्यं नमः स्योस्मि कृतनमस्योस्मि अथवा हे भगवते तव प्रियायास्मै धाम्ने तुरीयतेजसे प्रणहितनमस्योस्मि २८
 भवः शर्वोरुदः पशुपतिरथोग्रः सह महान्त आभीमेशानाविति यदभिधानाष्टकमिति । अमुष्मिन् प्रत्येकं प्र
 विचरति हे वस्तुतिरापि प्रियायास्मै धाम्ने प्रणहितनमस्योस्मि भवते ॥ २८ ॥ नमो नेदिषाय प्रियदवदवि
 षाय च नमो नमः क्षोभिषाय स्मरहरमहिषाय नमः ॥ नमो वर्षिषाय चिनयनयविषाय च नमो नमः सर्वस्मै ते
 तदिदमिति सर्वाय च नमः ॥ २९ ॥ इदानीं भगवतः प्रकरूपतां प्रतिपादयन्नाह नमो नेदिषायैति नेदिषाय अंति
 कतमाय शिवाय नमः निकटवर्तिने तुभ्यं नम इत्यर्थः हे प्रियदव प्रियः दवो अवनं यस्य सः प्रियदवः दविषाय च हरतरा
 य नमः तथा क्षोभिषाय तराय नमः स्मरहरमहिषाय महतराय नमः तथा वर्षिषाय दधतराय भवते नमः होत्रिनयन

इदानीं परमतत्त्वनिरूपणद्वारेण स्तुवन्नाह मन इति हे देवयमिनो योगिनः परमात्मनः किमपि तत्त्वं आलोक्य सच्चिदानंदरूपं
 अन्यारथेय रूपेण प्रत्यक्षं मनो गोचरं वस्तु आलोक्य ज्ञान दृष्ट्या दृष्ट्वा आल्हादं सुरवंद । धतिधारयंति किं कृतोऽव अमृतमये
 अमृतस्वरूपे ह दे जलाशये नितरां मयं तं प्लावितो भूत्येव ततः भवान् किल तमेवेति किलशब्दः प्रसिद्धः किं कृतवामनो
 तः करणं प्रत्यक् विषयेभ्यो निवृत्ति आत्मनि सविधं प्रकारं योगाशास्त्रोक्तं यथा भवति तथा आधाय स्वाप्य किं भूताः यमि
 मनः प्रत्यक् चित्ते सविधमवधाया तमरुतः प्रहृष्य द्रोमाणः प्रमदसलिलोत्संगितदृशः ॥ यदा
 लोक्याल्हादं हादं इव निमज्ज्यामृतमये दधत्यं तस्तत् किमपि यमिनस्तत् किल भवान् ॥ २९ ॥

नः आमरुतः आताः निरुद्धाः मरुतः प्राणादिवायवो ये स्ते तथा काः तथा प्रहृष्य द्रोमाणः प्रहृष्यंति पुलकिता निरोमा
 णितनूरुहाणियेषां ते तथा काः पुनः किं विधाः प्रमदसलिलोत्संगितदृशः प्रमदसलिलैः आनंदवाप्यैः उत्संगिताः प्रोताः द
 शोनेत्राणियेषां ते तथा ॥ २९ ॥

नमस्कारः कृतः नमो नम इति भक्त्यतिशयेन वीष्मायां द्विवचनं ॥३०॥ इदानीमभिप्रेतार्थसिद्धौ सत्यां आत्मीय
मौत्सुक्यं परिहरन्नाह कृत्रापरिणतेति इदं मदीयं चेतोमानसः किं भूतः कृत्रापरिणतिः परिणामो यम्य
तथा तत्स्वरूपविचारगोचर इत्यर्थः तथा कृत्रावश्यं दुःखपराधीनं तव क्रुद्धिर्महिमा क्व किं भूतान् शश्वत्स
बहुलरजसे विश्वोसत्तौ भवाय नमो नमः प्रबलतमे ते तत्संहारे हराय नमो नमः ॥ जनसुखकृते सत्तो मृडा
य नमो नमः प्रमसिपदे निस्त्रे गुण्ये शिवाय नमो नमः ॥३०॥ कृत्रापरिणति चेति कृत्रावश्यं कचेदं कचत्तव गुण
सीमोलुंधिनीमश्वदधिः ॥ इति च कितममं दीकृत्य मां भक्तिरादृग्दचरणयोस्ते वाक्यपुष्पोपहारं ॥३१॥
ते गुणसीमोलुंधिनी गुणमर्यादामतिक्रान्त इत्यनेन प्रकारेण च कितं भीतं मां वदतव चरणयोर्भक्तिः अमं
दीकृतं भीतं भीतिरहितं कृत्वा वाक् पुष्पोपहारं आधातुवाक्या न्येव पुष्पालिवाक् पुष्पाणि तेषामुपचारः ॥३१॥

अस्फरेति पुष्पदंताभिधाना पुष्पदंतइति अभिधानं नाम यस्य सः ईश्वरस्य अलघु निचतानि चतानि च अलघु वृ-
त्तानि तैः रुचिरे मनोहरं एतन्महिमा रव्यस्तोत्रं चकार कृतवान् किं भूतस्येश्वरस्य अस्फराश्च स्फराश्च मुनींदाश्च
तैः देवदेव्य मुनिभिः अर्चितस्य पूजितस्य पुनः किं ईश्वरस्यैव तैः स्तुतस्यैव सः पुनः किं ईश्वरस्य प्रथितः प्र-
ख्यातः गुणानामहिमा महत्वं यस्य सः पुनः किं ईश्वरस्य वस्तुतः निर्गुणस्य गुणहीनस्य किं भूतः पुष्पदंताभि-
नः ॥ सकला संपूर्णाश्च ते गुणाश्च ते वैरिष्टः श्रेष्ठः युक्त इति यावत् ॥ ३२ ॥ वपुः प्रादुर्भावाद् अनुमितमिदं जन्मनि
पुरापुरेन कापि क्षणमपि भवंतं प्रणतवान् ॥ नमन्मुक्तः संप्रत्य रमत नुरग्रे प्रणतिमान् इतीराक्षत व्यंतदिदमपराध-
क्षणमपि ॥ ३३ ॥ असितगिरि समं स्यात्कज्जलं सिंधु सिंधु पात्रे सुरतरु वरशारवाले रचनी पत्रमुर्वी ॥ लिखति

यदि गृहीत्वा शारदा सार्वकालं तदपितव गुणानामीशपारं नयाति ॥ ३४ ॥ महेशान्नापरो देवो माहिम्नो नापरा
 स्तुतिः ॥ अधो रान्नापरो मंत्रो नास्ति तत्त्वं गुरो परं ॥ ३५ ॥ दीक्षादानं तपस्तीर्थज्ञानं यागादिकाः क्रियाः ॥
 माहिम्नस्तव प्राप्तव्यं कलां नार्हति षोडशीं ॥ ३६ ॥ अहरहरनवद्यं धूर्जटे स्तोत्रमेतत्पुनरतिपरमं भक्त्या शु
 धचितः पुमान्यः ॥ स भवति शिवलोके रुद्रतुल्यप्रभावं प्रचुरतरधनायुः पुत्रवान्कीर्तिमांश्च ॥ ३७ ॥
 इदं पुस्तकं नरगुंदग्रा मे स्थितस्य मणोरीकरोपनाम्नो यस्य सौख्येदं पुस्तकं ॥ शक्ये १७९३ प्रजापति संवत्स
 रस्य कार्तिक शुक्ल पक्षे चतुर्थ्या समाप्तं ॥ श्री सांघा र्पणं मस्तु ॥ ॐ नमः शिवाय नमः शिवाय ॥ श्रीरस्तु
 यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ॥ यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न विद्यते ॥ दुर्गार्पणं मस्तु ॥

यविष्ठा ययुवते नमः सवस्मे अति सर्वाय सर्वमति क्रांताय तुभ्यं नमः अयं नमस्कार इत्यर्थः ॥ २९ ॥ इदानीं सांख्य
 पातं जलि प्रक्रियां स्तुनाह बहलेति रजोगुणः उत्पत्तिहेतुः तमोगुणो नाशहेतुः सत्वगुणः रक्षणहेतुः इश्वरो यदो सति
 करोति तद्वारजोगुणस्वरूपो भवति यदानाश्रयति तदा तमोगुणो युक्तो भवति यदा हितं रक्षणं करोति तदा सत्वगुणयु
 क्तो भवति एतदाश्चर्यं माह विश्वो सतो मृष्टिकर्त्रे बहल रजसे अधिकरजोगुणाय भवाय नमो नमः जगदुत्पत्तेर्भवस्थावा
 तदनुगुणेन भवच्छेदेन नमस्कारः कृतः तत्संहारे जननाशने प्रबलतमसे अधिकतमोगुणाय हराय नमः संहार
 स्य नाशान्नपकत्वात् तदनुगुणेन सहशब्देन नमस्कारः कृतः सत्वो सतो सत्यां जगत्पालनगुणो देके सति जनसुखकृते
 जनहितकारणाय मृडाय नमः मृडसंग्रह इत्यस्मात्प्राप्तो कर्तारि मृड इति त्वं सत्वगुणस्य स्मरवपत्वात् तदनुगुणेन
 मृडशब्देन नमस्कारः कृतः तथा प्रमहसि त्रहृष्टने जसि निस्त्रैगुण्ये मुणत्रयातीति पदे स्थाने शिवाय नमो नमः यदा
 कर्तुः प्रवृत्तिनास्ति तदा सर्वगुणाभावात् पदस्य निस्त्रैगुण्यं भवति अतः केवलं मंगलरूपत्वात् तदुचितेन शिवशब्दे